

államainak Internacionáléja («Államok Békeszövetségére» részletes tervezet: Világalkotmány), nagytekinélyű, a szerző által már ki is dolgozott ügyviteli szabályzat szerint működő Világbíróság és az ezáltal alkalmazható világblokád.

Lázár László könyvét eredeti eszmékben gazdag, gondolatébresztő munkának, eredeti művekben szegény filozófiai irodalmunk gazdagodásának tartjuk. M. F.

Dénes Tibor: Kaffka Margit. A Danubia kiadása, Pécs, 1932. — A fiatal szerző sok elmélyedéssel ismerteti Kaffka Margit életét, tárgyait, alakjait, majd prózai írásművészetét. Mindebben nem igen próbálja megbolygatni az idézeteket, amelyeket Kaffka vallomásaiból s az egykorú kritikákból szerencsésen és gondosan válogatott össze. Állásfoglalásában komolyság mutatkozik így is. Persze, ily tanulmányban, akármennyi az érdekes idézet, valahogy a probléma kevés marad. Jellemző az író módszerére, hogy Kaffka magyarságát egy-egy szentenciából s politikai szellemű magyarázkodásokból akarja megítélni. Bizonyára fontosabb lenne azt vitatni, hogy mennyiben jelentenek magyar szépséget Kaffka nőalakjai. A szubjektivitást és realizmust is éppen csak említi, holott Kaffka tudó-látó szerete szubjektivitásának és finom realizmusának, mint magyar jelenségnek is különös értéke van... A kis tanulmány főleg izlésről és szorgalomról tesz bizonyosságot. *László István.*

Horváth Béla: Minden mozdulatban. Versek. Huszonöt vers és néhány Claudel-fordítás teszi ki ezt a kis füzetet, de e látszólag kevés anyag is hű portréját adja egy becsületes szándékú, igaz költőnek, aki a lélek ünnepi köntösében lép a nyilvánosság elé. Mély, áhítatos elmerülés jellemzi minden versét és mindjárt az első: «El-

menni s itt maradni», amely talán e gyűjtemény legjellegzetesebb darabja is, minden sorában magán viseli hű és tiszta jegyeit annak a spirituális költészetnek, amelynek szolgálatába Horváth Béla, lelke hajlandóságát követve, költői munkásságát állította.

Schalom Asch: Moszkva. (Káldor. 1932.) — Dickens 1859-ben írta a Tale of two cities-t, a francia forradalom regényét. A «terreur»-nek, a szeptembernek és a thermidornak szemtanui közül bizonyára már csak édeskevesen érthették meg ezt az esztendőt; Dickens azonban ismerhette s kétségkívül ismerte is Robespierre kortársait. Beszélhetett velük; hallhatta élményekből fogalmazott, forró szavaik mögött azoknak a távoli napoknak a moráját; személy szerint, testi közelségből érzékelhette azokat az embereket, akik «történelmet éltek» s akikből a művész keze később regényfigurákat faragott. Azt mondhatnók: Dickensnek könnyű dolga volt. Nem kellett mindent önmagából kiásnia. Nem kellett könyvtárakba bújnia, hogy krónikák, dadogó naplók s egykorú hírlapok adataiból rekonstruáljon és teremtsen életet. Neki nem kellett mindent «intuicióra», «képzelőerőre», «ösztonre» bízni: első kézből nyerte dokumentumait, hamisítatlanul a hangulatot s módjában volt, hogy mintegy közvetlenül áramoltassa át magába a nagy nemzeti és emberi tragédia izgalmaival. «Könnyű volt» Dickensnek visszabúvólnie a hírheft talyigák dübörgését, felidézni a sivár börtönök reménytelen légkörét, mert látta, ismerte azokat az embereket, kiknek a szemébe, fülébe, agyába kitörölhetetlen nyomokat égették ezek a képek, hangok és félelmek...

Igen, Dickensnek könnyű volt. Könnyű, mert költő volt. Költő, akinek a lelkében értelmet és formát talál a káosz s étellel telítődik a nyers matéria.

Schalom Asch a «Három város» c. (Pétervár—Varsó—Moszkva) regényében az orosz forradalom indulását és beteljesedését vizsgálja. Ez a forradalom 1905-ben kezdődik Pétervárott, folytatódik Varsóban s — a szerző szerint — 1917 október 25-én Moszkvában kulminál. Ezen a napon kaparintotta kezébe a forradalmi kisebbség, a bolsevikiek pártja, az államhatalmat. Roppant történelmi rázkódás volt ez. Oroszország, a «szent» Oroszország, ez a különös, félig barbár, félig európai, kialakulatlan, de mindenestre óriási erőket rejtő, «orthodox kereszténységű», máról-holnapra modernizált birodalom összeomlik. Az állam összes keretei és szervei részben széthullanak, részben megbénulnak. A frontokról vad hordákban özőnlük vissza a katonaság. Szociálforradalmárok, bolsevikiek, cárhú kozákezek, parasztok, polgárok, munkások emelnek fegyvert egymásra. A bankok becsuknak, a tőke menekül; a kereskedelem pang, a gyárak leállnak. A külvárosokból ijesztő alakok surrannak a központok felé. Éjszakánként állandó fegyverropogás rémit. Rabló-támadások napirenden. Páncélautók, géppuskás tengerészek. A városok piacain gránátok robbannak. Ez a bolsevik forradalom. A győzelmes forradalom.

A harmincéves háború óta ilyen «tökéletes» pusztulást nem látott a világ.

Ma még fel sem mérhetjük ennek a szörnyű földrengésnek erejét és jelentőségét. Még nincs hozzá kellő távlatunk. Mi még kortársak és szemtanúk vagyunk. Még köztünk tengetik életüket a vad kataklizma gyógyíthatatlan sebesültjei. Egy egész száműzött nemzedék.

Az orosz október tárgyilagos bírálata históriai kérdés. A feladat már várja emberét, az új Carlyle-t, aki minden adatot megszűr, értékel és számba vesz. A költő dolga könnyebb is, ne-

hezebb is. Őt nem köti objektivitás, nem fárasztja anyaggyűjtés, egyetlen kötelessége, ha ehhez a tárgyhoz nyúl, a művészi kifejezés lehető tökéletes eszközeivel érzékeltetni, szinte olvasóiba «hipnotizálni» azoknak az elmúlt napoknak minden izzó, idegbontó feszültségét, megmutatni: mit szenvedett az ember 1917 októberében, abban a tűzvészben, mely másodsor hamvasztotta el Moszkvát, a szent fővárost.

Schalom Asch, a három város regényírója, kortársa figuráinak s mondhatni: velük és bennük élte át az elzúgott viharokat. Látta a revolúciót gyermekcipőkben s látta tűzcsovásan, diadalmasan. S az olvasó elbámul: hát «ezt» látta, «ezt» tudja Schalom Asch, a kortárs, az orosz forradalomból?

Imponáló bátorság ehhez a dickens-i témához kapni ennyire kezdetleges eszközökkel! A «nagy» dilettáns, Osszendorfsvszkij, álművészete kínálkozik ide összehasonlításul. Csak Osszendorfsvszkij bánt el ilyen könnyedén a titokzatos Uljanov-Leninnel és társaival. A gyermek rajzol így, egyetlen vonallal, egysíkúan, ilyen levegőtlenül s ennyire perspektíva nélkül; a gyermek könnyen segít magán: képzelete étellel puffasztja meg a telefirkált papírost. De író?... Schalom Asch könyvében Ryskov elvtárs állandóan rágja a körmeit, hallgat és a koponyája símára borotvált. Ahányszor Ryskov felbukkan, mindig ugyanezt a klisé kapja. Lenin fotográfiája szintén erről az örökös forradalmár-lemezről kópirozódik, de arcára némi mongol jelleget «retusál» a szerző. Zsófia elvtársnő keblei változatlanul duzzadnak és pihegnek a regény 300 lapján keresztül s ha megbántják, olyan «kerekded» vezércikket vág ki, mintha olvasná. Általában ezek a bolsevikok mindig késsen vannak a vezércikkekkel. A meggyőződéstelen közhelyeknek olyan áramát zúdítják szegény szereplő társaik fejére, hogy be kell látnunk, ezt csak

terrorral lehet. A szerző legszívesebben a széles általánosság és a felelőtlen általánosítás kényelmébe sűpped. A vörösök általában ravaszok, céltudatosak, hősiességek; a fehérek általában lomhák, félnépek, léhák. Általában. Mirkin, a zsidófiú, aki mindig irtóztott a fegyverektől, a forradalom napján katonai parancsnok lesz, valóságos stratégia. S aztán végeredményben sejtelmünk sincs, hogyan győzték le a vörösök a moszkvai polgári csapatokat. Egyszer csak kiderül, hogy ők a helyzet urai.

Alig egy-két momentuma akad a könyvnek, melyben Schalom Asch igyekezete írói munkává emelkedik. Első mingyárt a regény indulása. A moszkvavidéki ősz leírása s Andrejevics Vaszilj, szapiankai földbirtokos alakja, szép és jó. Szerencsés ötlet volt egy szálloda keresztmetszetén felvetíteni a különböző emberek vagy inkább: osztályok változóan kavargó indulatait, félelmét, izgalmát, ujjongását a forradalom napján. Helyesen meglátott alakokat mutat be a bolsevikok nagygyűlésén, de . . . De ezek az alakok és ezek a helyzetek később teljesen elsikkadnak, elapósodnak. Az alkotmányozó nemzetgyűlés megalakulásának és szétkergetésének fakó, felületes, elnagyolt rajza valóságos írói büntett: vidéki hírlapocskák reportnívóján mozog.

Olvasás közben százszor felötlik a kérdés: mit akart ez az ember? Regényt, krónikát, népszerű ismertetést? Vagy ifjúsági elbeszélést? Mert hogy a mese «tanulságos», azt minduntalan érezzük. De kinek? Kiknek?

Schalom Asch jiddis író. Kis nép, jelentéktelen nyelvterület, kezdő irodalom írója. Annak a lengyel-orosz nemzeti kisebbségnek, mely ezen a nyelven ír, beszél és gondolkodik, ez a «regény» lehet tanulságos és lehet jó és lehet nagy — de Európának? . . .

A «Moszkva» nem Moszkva. S a «Három város» kevesebb, mint a «Két

város». Dickensnek, úgy véljük, mégis csak könnyebb volt. Nem akart tanulságos mesét. Csak — mesét.

Szakáts László.

Hemingway Ernest regényei. Az olyan íróról, mint Hemingway, az ember nem tudja, hallott-e valamit, vagy sem. Valószínűleg, amit hallott, nem volt sem túlságosan jó, sem túlságosan rossz. Tény, hogy franciára, németre már több művét lefordították. Úgy rémlik, mintha egy jőnévű és megbízható kritikus dicsérte volna. Ez azonban nem biztos.

Most az ember kezébe veszi egyik könyvét és lapozni kezd benne úgy, ahogy Joyce mondja: húsz lapból olvas tíz sort. A bekezdések elejét és végét. Szavakat ragad ki. A huszadik lapon az egyik mondatot végigolvassa, aztán le a lap aljáig. Fordít. Dialógus következik, aztán egy leírás. Új alak jelenik meg. Mire feleszmél, már az ötvenedik van. Nem teszi le. Száz. Kétszáz; elolvasta a regényt és keresni kezdi a többit. Egy hét alatt elolvas négyet. Ez Hemingway.

Jelentéktelennek látszik. Nem a különösség vonz benne. De bele kell kapni. Ragad. Végig kell olvasni. És pompásan mulattat. Az ember bizalmatlan — csalást szimatol. Azt hiszi, hogy kellemesen táltalt üresfejűség. Jó stílusban írt tehetségtelen ponyva. Van is benne valami. De a regények társalgása franciásan könnyed. Csupa felszín — de elragadó. Amerikai. A «Th Sun also rises» Párisban és Spanyolországban játszódik le — de tulajdonképpen nincs is meséje. Fecsegés. Azonban olyan fecsegés, amiért mindenki feláldozza éjszakáját. — A «Farewell to Arms» egy amerikai önkéntes regénye az olasz fronton. Háborús regény. Milyen távol Renn-től, Remarquetól, Mottram-tól! — A «Men without Women» elbeszélései annyira primitívek, hogy csaknem éretlenek, mégis élvezhetők. Többi